

підвищенню рівня економічного розвитку, освіти, здоров'я, культури населення, зростанню соціально-економічної активності населення, створенню нових робочих місць, збільшенню можливостей для професійної підготовки та підвищення кваліфікації працівників, що призводить до покращення якості життя всіх верств населення, зростання продуктивності їхньої праці за рахунок використання сучасних технологій, розширених можливостей інвестування в людський капітал.

На нашу думку, висновки і пропозиції учасників міжнародного заходу, досвід науковців, освітян, представників промисловості та бізнесу доцільно враховувати для розроблення стратегії розвитку освіти і навчання дорослих у різних регіонах, що сприятиме суттєвому зниженню соціально-економічної напруги в суспільстві, зростанню активної життєвої позиції громадян України.

УДК 377.2:37.018.42

Лариса Лук'янова,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
НАПН України
larysa.lukianova@gmail.com

БЕЗРОБІТТЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПРОБЛЕМА УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Автор розглядає безробіття як макроекономічну проблему, невід'ємну складову ринкової економіки, один із негативних наслідків самої природи ринку праці, притаманний практично кожному світовому суспільству, що нині набуває особливого загострення. Представлено результати аналізу стану безробіття в Україні та розкрито причини, які впливають на його сучасну динаміку. Обґрунтовано дві пропозиції, які, на думку автора, могли би сприяти вирішенню цього питання: вивчення узагальнення та адаптація надбань зарубіжного досвіду з виявленням можливостей використання його кращих ідей у вітчизняній економіці та розвиток системи професійного навчання безробітних.

Ключові слова: безробіття, ринок праці, працездатне населення, професійне навчання.

Лариса Лукьянова. Безработица как социально-экономическая проблема Украины и пути ее решения

Автор рассматривает безработицу как макроэкономическую проблему, неотъемлемую составляющую рыночной экономики, одно из негативных последствий самой природы рынка труда, присущую практически каждому мировому сообществу, что в настоящее время особо обостряется.

Представлены результаты анализа состояния безработицы в Украине и раскрыты причины, которые влияют на ее современную динамику. Обоснованы два предложения, которые, по мнению автора, могли бы способствовать решению этого вопроса: изучение, обобщение и адаптация достижений зарубежного опыта с выявлением возможностей использования его лучших идей в отечественной экономике и развитие системы профессионального обучения безработных.

Ключевые слова: безработица, рынок труда, трудоспособное население, профессиональное обучение.

Larysa Lukianova. Unemployment as a socio-economic problem in Ukraine and ways of its solution

The author considers unemployment as a macroeconomic problem, an integral part of market economy, one of the negative consequences of labour market which is characteristic of nearly every single society and which is becoming particularly urgent nowadays. The results of the analysis of unemployment in Ukraine and reasons influencing its current dynamics have been presented. Two suggestions which, according to the author, may solve this problem have been justified. They are: study, generalization and adaptation of the best examples of foreign experience together with revealing possibilities to use its best ideas in Ukrainian economy and creating conditions for effective vocational training of the unemployed.

Keywords: unemployment; labor market; labour force; vocational training.

Феномен безробіття - одна із найбільш гострих проблем, з якими стикається сучасне світове суспільство [7]. За визначенням Міжнародної організації праці (МОП), безробітні - це особи у віці 15-70 років (zareєстровані та незареєстровані в державній службі зайнятості), які одночасно задовольняють трьома умовами: не мали роботи (прибуткового заняття); активно шукали роботу або намагались організувати власну справу впродовж останніх 4-х тижнів; готові приступити до роботи впродовж двох найближчих тижнів [6].

Безробіття є макроекономічною проблемою, притаманною практично кожному світовому суспільству. Чим нижчий рівень соціально-економічного розвитку країни, тим вищий рівень безробіття і навпаки. Емпіричним шляхом доведено, що 1% зростання безробіття скорочує ВВП на 2%. Сьогодні близько 800 млн. осіб, тобто кожен третя працездатна людина у світі, не має роботи взагалі, або має сезонний чи випадковий заробіток.

Вибірковий огляд стану безробіття в окремих зарубіжних країнах показав, що найменший рівень безробіття (2014 р.) було зафіксовано у Норвегії - 3,7% та Австрії - 4,9%, відносно невисокий у Німеччині 5,4%. Найвищі показники серед країн південної Європи зафіксовано у Греції та Іспанії - 26,6% та 26,8% відповідно, а також Португалії - 17,6% та Кіпрі - 15,1%. Середньостатистичний показник серед 27 країн ЄС становив 10,9%. З пострадянських країн найкращий стан зайнятості населення в Естонії - 8,7% безробітних, а нещодавно прийнята до ЄС Хорватія має набагато вищий показник безробіття - 16,6% [2].

В Україні вперше на законодавчому рівні було визнано наявність безробіття у 1991 р. з прийняттям Закону «Про зайнятість населення». Згідно з українським законодавством, безробітними вважаються люди працездатного віку, які втратили роботу з незалежних від них причин, не мають заробітку, а також ті громадяни, що виходять вперше на ринок праці, зареєстровані в центрах зайнятості, шукають роботу і здатні приступити до праці [7].

У сучасних умовах економічної кризи сформувався не дуже сприятливий клімат на вітчизняному ринку праці. Якщо раніше безробіття існувало через об'єктивні причини формування ринкової економіки, а самі безробітні були необхідним ресурсом сфери зайнятості, то сьогодні кількість безробітних громадян працездатного віку зростає стрімкими темпами і набуває масового характеру, а відтак становить реальну загрозу для державного та суспільного добробуту. Причиною такого поширеного явища є тривала неефективність

використання робочої сили у минулому і відсутність соціально-економічних чинників, які дають змогу людині застосовувати свої навички у продуктивній праці за пристойну плату в сучасних умовах.

Вивчення динаміки безробіття в Україні показало, упродовж 2003 - 2008 рр. їх кількість постійно знижувалася, але в зв'язку з економічною кризою 2009 р. знову почала зростати. Причому понад 40% серед безробітних становили особи віком від 15 до 29 років, кожен п'ятий безробітний - у віці від 40 до 49 років, кожен четвертий - від 30 до 39 років. З 2010 до 2013 року відбувалося зменшення кількості безробітного населення як у віці 15-70 років, так і працездатного населення. Незначна позитивна динаміка попиту на робітників не пов'язана із зростанням економіки та створенням робочих місць і могла бути лише відображенням «сезонності» ринку праці. Насправді позитивна тенденція рівня безробіття в Україні є далекою від реальності, оскільки існує багато проблем щодо статистики безробіття в Україні, які не дозволяють об'єктивно оцінювати його реалії в Україні. Статистика не враховує часткову зайнятість, осіб, які втратили «надію на працю» і не стоять на обліку в службі зайнятості, тих, хто примусово знаходяться у відпустках з ініціативи адміністрації і вважаються зайнятими, на її похибку також впливає неправдива інформація з боку безробітних.

Окрім того, велика кількість українців працюють без офіційного оформлення, тому майже неможливо перевірити тих, які задіяні в тіньовій економіці, хто отримує виплати по безробіттю, хто саме через відсутність роботи виїхав за кордон на заробітки. Не включено до складу безробітних селян, які живуть лише із присадибного господарства, тих мають тимчасові підробітки. Значна частина населення зараз перебуває в умовах вимушеної неповної зайнятості. Лише чисельність працюючих в режимі неповного робочого тижня (дня) перевищує 2 млн. осіб [11, с. 182].

На відміну від ЄС, в Україні існує значна кількість неофіційних безробітних, які не перебувають на обліку в центрах зайнятості, а, отже, не враховуються в офіційній статистиці, що також обумовлює викривлення даних щодо справжнього його масштабу. До служби зайнятості звертаються за роботою менше 20 % фактичних безробітних. Українці, як і росіяни, часто працюють неповний робочий день і, як і молдавани, виїжджають на заробітки в сусідні країни. Це пов'язано з тим, що в Європі допомога по безробіттю становить не менше однієї тисячі євро і процес його отримання відносно простий. Водночас в Україні допомога не перевищує прожитковий мінімум (на який, об'єктивно, прожити неможливо), а для його оформлення, можна розпочинати через 91 день з дня звільнення, при цьому повинна бути дотримана умова взаємної згоди сторін (працівника та роботодавця). Тому більшість безробітних не хоче чекати більше трьох місяців й шукають роботу самостійно, часто за кордоном.

Отже, точна кількість незайнятих в Україні залишається невідомою через недосконалість системи їх підрахунку [3, с. 311]. Значне перевищення пропозиції робочої сили, яке існує сьогодні в Україні призводить до того, що зростає кількість «хронічного безробіття», тобто тих, хто не може отримати роботу більше ніж протягом одного року [4, с. 85].

Останнім часом проблема безробіття набуває загострення. Через велику кількість переселенців з Сходу України збільшилася кількість претендентів на кожну вакансію. Крім того, все більша кількість підприємств частково або повністю припиняють свою діяльність, що також призводить до звільнення персоналу та збільшення чисельності безробітних.

Зокрема, станом на 1 лютого 2015 р. було зареєстровано 524,4 тис. безробітних (проти 512,2 тис. у січні), з них 415,0 тис. осіб отримують допомогу по безробіттю [1]. Не може не хвилювати той факт, що нині в Україні не можуть знайти роботу не лише особи з низькою конкурентоспроможністю на ринку праці, але й особи з високим рівнем освіти та професійної підготовки [10]. Надзвичайно гострою сьогодні є проблема високої частки безробітних з вищою освітою в Україні. Вища освіта в Україні перетворилась на бренд, через який у країні не вистачає людей із виробничими спеціальностями. А отже, знайти роботу випускникам ВНЗ із спеціальностями (юриста, економіста) вдвічі важче. Вирішення цієї ситуації, на думку Ю. Маршавіна, потребує розроблення ефективної системи прогнозування потреб ринку праці в працівниках у професійному розрізі; підвищення ефективності професійної орієнтації населення, перш за все - молоді та удосконалення професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації населення [5].

Останнім часом, ситуація з молодіжною зайнятістю в Україні постійно загострюється, водночас питома вага молоді у загальній кількості безробітних досягла 30%. Молодь становить окрему частину ринку праці і розвивається не так, як увесь ринок, з одного боку, вік сприяє високій мобільності, відкритості, а з іншого, молоді не вистачає відповідного досвіду, щоб бути конкурентоспроможною на ринку праці. Тому безробіття молоді є однією з найгостріших соціально-економічних проблем України.

Серед найбільш вагомих негативних соціально-економічних наслідків, які спричинені відсутністю достатньої кількості робочих місць в Україні, слід назвати: посилення соціальної напруги; зростання кількості психічних захворювань; посилення соціальної диференціації; загострення криміногенної ситуації; падіння трудової активності; скорочення податкових надходжень; зменшення ВНП; падіння життєвого рівня населення; зростання витрат на допомоги безробітним [9, с. 5].

Безпосередньою причиною трудових переміщень у кожному окремому випадку є невідповідність інтересів і вимог працівника конкретному робочому місцю, а на макроекономічному рівні - невідповідність між існуючим розподілом робочих місць і потребами моделі соціально-економічного розвитку [11, с. 183]. Конкретизація причин незайнятості населення України, показала, що найбільш суттєву частку становить звільнення за власним бажанням, яке зазвичай пояснюється важкими умовами праці; нерегулярною чи взагалі відсутньою виплатою заробітної платою та ін.

Слід зазначити, що окрім соціально-економічних наслідків безробіття має надзвичайно тяжкі наслідки соціально-психологічні. Зазвичай оцінюється лише економічний ефект безробіття, наприклад, реєструється кількість звільнених робітників або людей, які звернулися до центрів зайнятості, фіксується сума виплаченої допомоги по безробіттю та ін. Набагато складніше вимірювати соціально-психологічний ефект, який не піддається обрахункам. Так, М. Х. Бреннер встановив, що його збільшення в національних масштабах на 1 % викликає зростання самогубств на 4,1%, пацієнтів у психіатричних закладах - на 3,4 %, ув'язнених - на 4%, кількість убивств підвищується на 5,7%.

До негативних наслідків безробіття також можна віднести погіршення соціально-психологічного клімату в колективі, невизначеність в завтрашньому дні, втрату кваліфікації, невпевненість у власних силах та можливостях, безініціативність, збільшення стимулу до здійснення злочину, деградацію особистості (пияцтво, наркоманія тощо) [8].

Отже, урахувавши демографічну, соціально-економічну ситуацію, яка склалася в різних регіонах України, можна припустити, що як у найближчому, так і достатньо віддаленому майбутньому проблема безробіття набуде ще більшого загострення. Таким чином, сьогодні це питання є надзвичайно актуальним і потребує значної уваги з боку держави для врегулювання стабільності, визначення основних чинників та аналіз стану показників, які впливають на безробіття.

Серед багатьох пропозицій, які на думку науковців і практиків, могли би сприяти вирішенню цього питання, зупинимося на двох: вивчення узагальнення та адаптації надбань зарубіжного досвіду з виявленням можливостей використання його кращих ідей у вітчизняній економіці; - здійснення комплексу заходів активного (професійна підготовка; фінансова допомога безробітним, бажаним відкрити власну справу) і пасивного (фінансова допомога; програми дострокового виходу на пенсію) спрямування, які загалом мають на меті збереження у безробітних і незайнятих громадян мотивації до праці, сприяють її пошуку з подальшим працевлаштуванню.

На думку роботодавців, перспективним є запровадження дистанційного навчання працюючих та осіб за направленням державної служби зайнятості. Це уможливить забезпечення належної якості навчання, сприятиме зменшенню витрат на перепідготовку та підвищення кваліфікації персоналу.

Безробітні, які проходять професійну підготовку за направленням Державної служби зайнятості України як специфічна категорія слухачів, потребують урахування особливостей професійного навчання, провідними з яких є: стислі терміни навчання; практична спрямованість навчання; відсутність чітко окресленого виховного процесу. Такий підхід зумовлено не лише їх віковими особливостями, наявністю певного професійного досвіду, а й тим, що вони знаходяться в процесі пошуку роботи. Останнє має значний вплив на емоційну, мотиваційну та поведінкову сфери таких громадян. Урахування цих чинників у процесі організації їх професійної підготовки зумовлює формування нових вимог до технологій, форм, методів і засобів навчання.

Отже, вирішення проблеми вітчизняного ринку праці загалом та проблеми безробіття, зокрема, мають відбуватися з урахуванням кращого зарубіжного досвіду. Однак його використання потребує коректності, виваженості, урахування соціально-економічних умов та вітчизняної ментальності

Література

1. Державний комітет статистики України Офіційний сайт державної служби статистики [Електронний ресурс] - Електронні текстові дані. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Динаміка та географія безробіття в Україні та ЄС [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>
3. Заярна Н.М. Вплив безробіття на суспільство та соціально-економічні наслідки / Н.М. Заярна А.Р., Севрюкова // Наук вісник НЛТУ України. - 2011.- Вип.21.2. - С.309-313.
4. Лопатіна К.А. Стан та напрями ліквідації проблеми безробіття в Україні / К.А. Лопатіна//Управління розвитком. - 2011. - № 16 (113). - С. 85-86.
5. Маршавін Ю.М. Методологічні та прикладні засади визначення економічних втрат від професійного дисбалансу на ринку праці України / Ю.М. Маршавін // Ринок праці та зайнятість населення. - 2013. № 2. - С. 3-7.

ситуацію, яка найближчому, так і буде ще більшого іно актуальним і жа стабільності, кі впливають на

іктиків, могли би ння узагальнення їм можливостей ієння комплексу ота безробітним, томога; програми мають на меті іраці, сприяють її

•я дистанційного би зайнятості. Це іиме зменшенню

внням Державної N;8, ПОТребуюТЬ з яких є: стислі вуспільсь ЧПКО •шіє їх віковими й тим, що вони пив на емоційну, н цих чинників у жня нових вимог

юм та проблеми чого зарубіжного юсті, урахування

зржавної служби і. Режим доступу:

ий ресурс] Режим

іально-економічні України. - 2011.-

ібіття в Україні / - С. 85-86.

їННЯ економічних Ю.М. Маршавін //

6. Офіційний сайт міжнародної організації праці (МОП) [Електронний ресурс] - Електронні текстові дані. Режим доступу: Direct News.org.ua>2012/04 bezrobittya-v-sviti.html
7. Про зайнятість населення: Закон України із змінами, внесеними згідно з Законом № 406-VII від 04.07.2013 р. Ст. 243. (Редакція станом на 01.01.2016) <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>
8. Фатеєнко Н.В. Соціально-економічні наслідки безробіття //Формування ринкових відносин в Україні. - 2007. - №8. - С.114-117.
9. Федоренко В.Г. Ринок праці в Україні та економічні тенденції в умовах світової економічної кризи//Економіка та держава. - 2009. - №1. - С. 4-5.
10. Черныш Т., Власенко О. Сутність та особливості довгострокового безробіття в Україні // Україна: аспекти праці. - 2006. - №3. - С.8-12
11. Чурилова О.А. Безробіття в Україні: причини, види, наслідки / О. А. Чурилова // Наукові доробки молоді - вирішенню проблем євроінтеграції: зб. наук, статей у 2-х т. - 2008. - № 12. - С. 182-184.

УДК 374.72:340.13

Валентин Молодиченко,
Мелітопольський державний педагогічний
університет ім. Б. Хмельницького
molodychenko@gmail.com

Сергій Прийма,
Мелітопольський державний педагогічний
університет ім. Б. Хмельницького
pryima.serhii@gmail.com

МІСТА І РЕГІОНИ, ЩО НАВЧАЮТЬСЯ: ВІД АНАЛІЗУ КОНЦЕПТУ ДО ПРАКТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ

У публікації наведено теоретичний аналіз концепту «регіон, що навчається», показані його міждисциплінарність і соціокультурна зумовленість, розглянуті підходи до визначення. Доведено необхідність спрямування зусиль на розробку концептуальних засад регіональної освітньої політики та аналіз практичного досвіду її реалізації на прикладі міст і регіонів, що навчаються, з метою відбору кращих практик та адаптації до українських реалій.

Ключові слова: суспільства знання; розвиток людського потенціалу; освіта дорослих; формальна і неформальна освіта дорослих; регіон, що навчається; концептуальні засади; провайдери освітніх послуг.

Валентин Молодиченко, Сергей Прийма. Обучающиеся города и регионы: от анализа концепта до практики реализации

В публикации изложен теоретический анализ концепта «обучающийся регион», показаны его междисциплинарность и социокультурная обусловленность, рассмотрены подходы к определению. Доказана необходимость направленности усилий на разработку концептуальных основ региональной образовательной политики и анализ практического опыта её